

ТІ, ЩО ЖИВУТЬ У БОЛІСНІЙ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

ДОПОМОГА РОДИЧАМ ЛЮДЕЙ,
ЯКІ ЗНИКЛИ БЕЗВІСТІ

ЗНИКЛІ **БЕЗ**ВІСТІ
право знати

У ФОКУСІ

МКЧХ

МКЧХ

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ)
Делегація МКЧХ (головний офіс)
Україна, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 6-О
Тел.: +38 (044) 392 32 10 або 0 800 300 155
kyi_kyiv@icrc.org
ua.icrc.org
icrc.org
facebook.com/ICRCUA
twitter.com/ICRC_ua
© МКЧХ, серпень 2018 р.

Фотографія на обкладинці: Yevgen Nosenko/ICRC

**ТІ, ЩО ЖИВУТЬ
У БОЛІСНІЙ
НЕВИЗНАЧЕНОСТІ**
**ДОПОМОГА РОДИЧАМ ЛЮДЕЙ,
ЯКІ ЗНИКЛИ БЕЗВІСТИ**

ВСТУП

Багато людей зникає безвісти під час збройних конфліктів, інших ситуацій насильства, стихійних лих і катастроф. Багатьох так і не знаходять, і ще довгий час після того, як затихли звуки пострілів і почалося повернення до мирного життя, доля цих людей залишається нез'ясованою. Зникнення безвісти, що вже є страшною подією для самих зниклих безвісти людей, ще й завдає душевних мук їхнім рідним, які перебувають у невіданні щодо їхньої долі. Не знаючи, чи живі їхні близькі, люди шукають і чекають на них, часто роками, сподіваючись, незважаючи ні на що, не маючи можливості оплакати своїх близьких і розпочати новий життєвий етап. Ці люди дуже страждають емоційно і психологічно. Ще більше погіршують їхнє становище труднощі матеріального і соціального характеру. Також зникнення безвісти породжує підозри та нерозуміння, що завдає душевних ран, десятиліттями руйнує стосунки між людьми та цілими спільнотами.

Мета цієї публікації — підвищити рівень обізнаності щодо проблеми зникнення безвісти та важкого становища рідних зниклих безвісти. У ній йдеться про заходи, яких вживає Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) для надання допомоги цим людям, а також про кроки, що здійснені МКЧХ з моменту проведення Міжнародної конференції урядових і неурядових експертів із питання осіб, які зникли безвісти (2003 р.).

На XXVIII Міжнародній конференції Червоного Хреста і Червоного Півмісяця розглядалось питання осіб, які зникли безвісти, та важкого становища їхніх сімей. Учасники конференції вирішили не тільки провести огляд заходів щодо запобігання зникнень безвісти та посилити ці заходи, але й розробити конкретні кроки щодо з'ясування долі та місцезнаходження осіб, які зникли безвісти, та надання допомоги їхнім сім'ям. Учасники прийняли Порядок денний, який має практичну спрямованість для гуманітарної діяльності, та зобов'язалися залучити до вирішення цієї проблеми неурядові організації (НУО), органи державної влади та Організацію Об'єднаних Націй.

Через три роки, у 2006 р., на Генеральній Асамблеї ООН було прийнято Конвенцію про захист усіх осіб від насильницьких зникнень. Серед іншого конвенцією передбачено право людей по всьому світу знати про долю їхніх рідних, які зникли безвісти. Спираючись на свій досвід провідної організації в галузі розробки та застосування норм міжнародного гуманітарного права (МГП), МКЧХ продовжує надавати рекомендації, ділитися теоретичним і практичним досвідом із зацікавленими особами та організаціями по всьому світу, щоб допомогти родичам осіб, які зникли безвісти, та сприяти дотриманню їхнього права на одержання інформації.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОСОБА, ЯКА ЗНИКЛА БЕЗВІСТИ»

Згідно з визначенням МКЧХ, особи, які зникли безвісти, — це особи, про яких їхні сім'ї не мають звісток та (або) яких на підставі перевіреної інформації було оголошено зниклими безвісти внаслідок збройного конфлікту (міжнародного чи неміжнародного), ситуації насильства всередині країни, природної катастрофи або іншої гуманітарної кризи.

По суті, це визначення є ширшим, ніж поняття «насильницьке зникнення», яке закріплено в Міжнародній конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (2006 р.) і в Римському статуті (1998 р.). У той час як ці два документи використовують це визначення тільки щодо осіб, які зникли безвісти унаслідок арешту або затримання державою чи представниками держави, МКЧХ закликає тлумачити цей термін ширше: родичі усіх осіб, які зникли безвісти, страждають незалежно від причин та обставин зникнення. Відтак, родичі мають право

знати про їхню долю та місцезнаходження. Це право закріплюється і нормами МГП, і нормами права прав людини.

ВІДЧУТТЯ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Людина, яка зникла безвісти, може бути мертвою або живою, може утримуватись у камері таємної в'язниці, жити в таборі для біженців або в іншій країні, або ж її тіло може знаходитися у місцях масового поховання. Людина зникла безвісти, але не обов'язково назавжди. Для її родичів ця невизначеність є причиною неймовірних страждань. Зазвичай рідні наполегливо тримаються за думку, що їхній родич живий, допоки не одержать незаперечні докази зворотного. Вони чекають, плекаючи надію, що близька людина повернеться. Багато хто погоджується визнати, що його близька людина мертва, тільки тоді, коли побачить її тіло або останки, що можна впізнати.

Марко Кокіс/ICRC

ЯК ТРАПЛЯЮТЬСЯ ЗНИКНЕННЯ БЕЗВІСТИ

Молодий чоловік іде в армію, щоб захищати свою батьківщину, і більше нікого жодного разу не отримує від нього звісток. Маленька дитина виявляється розлученою з батьками серед хаосу, що панує під час втечі з їхнього села через спалах насильства. Батько сімейства далеко їде від дружини та п'ятеро дітей в пошуках роботи та зникає безслідно на певному відрізку свого небезпечного шляху. На місто обрушуються зливові паводки, і за лічені години тисячі людей змиваються потоки води.

Під час збройних конфліктів, стихійних лих і техногенних катастроф часто виникають ситуації, коли люди зникають безвісти. Люди губляться

під час стихійних масових переміщень населення. Комбатанти зникають безвісти в бою. Слабкі та літні люди виявляються заблокованими в зонах конфлікту. Органи державної влади та збройні групи можуть відмовитися вживати заходів для запобігання зникненню або надавати допомогу у з'ясуванні долі зниклих безвісти. Люди можуть зникнути, коли їх захоплюють у полон, заарештовують або викрадають і тримають у таємному місці в ізоляції від зовнішнього світу. Зниклими безвісти особами можуть бути мігранти, біженці або особи, переміщені всередині країни, які є живими, але бояться зв'язатися з родичами або не мають такої можливості. Тіла таких людей можуть бути покинуті на дорозі або у полі, в провулках і на занедбаних ділянках, поспіхом поховані або знищені, перш ніж з'явиться можливість їх упізнати. Померлі, родичі яких не знають про їхню долю, просто зникають назавжди, залишаючи після себе порожнечу.

До Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця входять МКЧХ, Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця і 189 національних товариств.

РОДИЧІ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ, ТА ЇХНІ ПОТРЕБИ

Основною жертвою зникнення є сама зникла безвісти особа. Однак ця трагедія зачіпає й багатьох інших людей. Зазвичай родичі зниклих безвісти осіб дуже страждають, поки не дізнаються про долю та місцезнаходження своїх близьких, якщо дізнаються взагалі. Нерідко до їхньої скорботи через втрату додаються інші труднощі — від скрутного матеріального становища до бюрократичних перепон.

У родичів осіб, зниклих безвісти, є конкретні потреби, які визнані учасниками Міжнародної конференції урядових та неурядових експертів із питання осіб, зниклих безвісти (2003 р.), і які наведені в документах XXVIII Міжнародної конференції Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, що відбулася того ж року. Серед цих потреб потреба знати про долю зниклих безвісти родичів, потреба провести церемонію, присвячену пам'яті померлих, потреба в матеріальній, психологічній та психосоціальній допомозі, потреба в тому, щоб було визнано факт їхніх страждань, а також потреба в справедливості та правосудді. Родичам осіб, зниклих безвісти, важко повернутися до нормального життя, поки ці потреби не будуть задоволені.

Так, у Східному Тиморі після збройного конфлікту, який тривав майже чверть століття, тисячі сімей осіб, зниклих безвісти, зовсім нічого не знали про долю своїх рідних. Одна така людина — у неї зникли безвісти два брати — повідомила, що вона страждає на безсоння. «Мені хотілося б їх забути, але не вдається — вони приходять до мене уві сні, — розповіла вона делегату МКЧХ, що працює в цій місцевості. — Щось для них не зроблено, і вони немов повертаються, щоб нагадати нам про це».

Наслідки зникнення безвісти для близьких родичів зниклих безвісти осіб, як-то їхня ізоляція, погіршення матеріального становища, відчай, можуть позначатися не тільки на сім'ях, але й на цілих спільнотах. Якщо ці наслідки не усунути, вони будуть знижувати шанси на примирення та загрожувати соціальній стабільності навіть після закінчення конфлікту.

ПОТРЕБА ЗНАТИ ПРО ДОЛЮ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ РОДИЧІВ

Родичі зниклих безвісти осіб починають їх пошуки відразу ж після зникнення. Вони можуть звертатися до державних та інших установ, а також до різних організацій. Багато хто відвідує в'язниці, поля боїв, лікарні та морги. Вони ретельно оглядають тіла померлих, намагаючись впізнати знайомі риси, або вирушають в місця, де знаходяться особисті речі, одяг і прикраси, що знайдені з останками. Багато хто продовжує свої пошуки, хоча на це йдуть роки. Для них перестати шукати рідну людину на початковому етапі означає назавжди її втратити.

МІЖ НАДІЄЮ ТА ВІДЧАЄМ

Не знаючи, чи живі їхні зниклі безвісти рідні, та постійно перебуваючи у стані невизначеності, люди не можуть належним чином їх оплакати. Цей болісний стан людей добре видно на прикладі Грузії: конфлікт з Абхазією закінчився понад два десятиліття тому, але майже 2 тис. осіб досі вважаються зниклими безвісти. У православних церквах Грузії

для запалювання свічок відведені два місця: в одному ставляться свічки за здоров'я, а в іншому — за упокій. Родичі зниклих безвісти часто ставлять свічки і там, і там, уникаючи у такий спосіб необхідності робити болісний вибір між надією та відчаєм.

Наприклад, одна з мешканок околиці Тбілісі в останній раз бачила свого сина в 1993 році, коли він пішов на війну. Через одинадцять днів прийшло повідомлення про те, що більша частина його батальйону загинула. Жінка продала свої золоті коронки, щоб зібрати кошти для пошуків сина. Вони з чоловіком ходили від села до села, але до Цугурівки, де, за чутками, кількох чоловіків скинули зі скелі, так і не дісталися. «Моя головна мета в житті — дістатися до Цугурівки, до підніжжя цієї скелі, — розповіла жінка представникам МКЧХ. — Нехай навіть я знайду тільки скелет — мені все одно, я хочу повернути сина».

«Визначення поняття «родич (член сім'ї) особи, зниклої безвісти» міститься у внутрішньодержавному законодавстві і має охоплювати таких близьких родичів, як:

- діти, народжені у шлюбі або поза ним, прийомні діти, пасинки та падчерики;
 - супутник/супутниця життя, незалежно від того, чи перебуває він/вона в офіційному шлюбі;
 - батьки (включаючи тестя/тещу/свекра/свекруху і прийомних батьків);
 - брати та сестри, народжені від одних батьків, різних батьків або усиновлені/удочірені».
- (Посібник для парламентаріїв «Зниклі безвісти», МКЧХ, 2009 р.)

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ПОТРЕБИ

Невизначеність з приводу долі зниклого безвісти родича завдає особливих страждань і має низку психологічних і психосоціальних наслідків. Родичі зниклих безвісти осіб можуть постійно про них думати, переходячи від надії до розпачу і навпаки, відчувати нервозність, дратівливість, у них може не залишатися душевних сил для жодних інших справ.

Ця невизначеність означає, що родичі зниклих безвісти осіб не можуть належним чином їх оплакати та жити далі. Молода жінка з Успантана (Гватемала) каже про свого зниклого безвісти батька:

«Ми говоримо про нього так, як ніби він живий, бо ми не знаємо, що з ним сталося, не знаємо, чи живий він».

ЗАМИКАННЯ В СОБІ ТА САМОВІДЧУЖЕНІСТЬ

Опинившись в невіданні щодо долі близьких, люди реагують по-різному. Одні щосили намагаються справлятися з робочими обов'язками, доглядати за дітьми та виконувати повсякденні справи. Інші можуть звинувачувати себе в зникненні близької людини або в безрезультатності пошуків. Багато хто

обриває контакти з іншими людьми, уникає розваг і нових відносин, щоб не зраджувати пам'ять зниклих безвісти. Отже, вони нехтують власними емоційними потребами.

Сімейне життя обтяжується додатковими турботами, коли членам сім'ї доводиться брати на себе нові обов'язки та функції. Між людьми може виникнути непорозуміння, особливо коли вони розходяться в думках про можливу долю зниклої безвісти особи. Дружини, що втратили чоловіків, можуть почуватися зобов'язаними погоджуватися з думкою своїх свекрів і свекрух і приховувати власні почуття. Батьки, брати та сестри, діти можуть уникати прояву скорботи, страху або занепокоєння, щоб не завдавати болю іншим.

Іноді оточення родичів осіб, які зникли безвісти, відторгає їх або навіть піддає остракізму. Можливий зв'язок зниклої безвісти особи з якоюсь групою може викликати підозру до родичів цієї людини, внаслідок чого члени сім'ї зниклого безвісти можуть боятися відкрито говорити про ситуацію, що склалася. Дружини чоловіків, які зникли безвісти, можуть відчувати сором через втрату чоловічого захисту або незручність через те, що за відсутності годувальника їм доводиться брати на себе чоловічі обов'язки.

Під час конфлікту в Непалі, що відбувався з 1996 р. до 2006 р., зникло безвісти багато чоловіків, батьків і синів, і про долю сотень із них досі нічого не відомо. Сіта (ім'я змінено) не бачила чоловіка з того моменту, як одного разу вранці, це було у 2002 році, він поїхав у справах (він займався політикою) і більше не повернувся. Відразу вона стала годувальником сім'ї з двома маленькими дітьми на руках. Її оточення відмовилось від неї. «Мене зневажали, піддавали дискримінації, відштовхували, — згадує Сіта. — Мені довелося вести самотницький спосіб життя».

Жінок зниклих безвісти чоловіків часто сприймають просто як зайві роти, унаслідок чого вони втрачають свій статус у сім'ї. Інші жінки можуть сприймати їх як суперниць в сексуальному плані. Деякі чоловіки можуть вважати їх сексуально доступними. Пронизані болісним почуттям невизначеності, дружини зниклих безвісти чоловіків можуть відмовлятися поводитись як вдови, і тоді сусіди вважатимуть, що вони не вдягаються належним чином і не виконують передбачені ритуали. Не знаходячи розуміння, вони можуть бути ізольовані своїм оточенням, у них може не виявитися нікого, до кого можна було б звернутися за підтримкою.

Sahadeo Rawoo/CRC

НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНА ІЗОЛЯЦІЯ

Крім того, відсутність в особи, зниклої безвісти, чітко визначеного соціального статусу заважає її родичам почуватися приналежними до певної групи. В той час як родичі людей, про смерть яких достеменно відомо, наділені статусом осіб, що оплакують свою втрату, родичі осіб, зниклих безвісти, не мають визнаного соціального статусу або певного місця в суспільстві. Болісна невизначеність, у якій вони перебувають, означає, що вони не можуть брати участь у символічних ритуалах, як-то похоронних обрядах, що допомагають

їм осмислити пережите та полегшити душевний біль. Відсутність в осіб, зниклих безвісти, та їхніх родичів чітко визначеного соціального статусу і ритуалів особливо гостро відчувається в місцях, де релігія та традиція лежать в основі суспільного життя. Також існує ймовірність того, що про зниклих безвісти осіб забудуть: через неможливість проведення похоронного обряду і створення місця, де можна було б вшанувати їхню пам'ять, родичам може бути складно зберегти їх у пам'яті.

ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА АДМІНІСТРАТИВНІ ПОТРЕБИ

Коли людина зникає безвісти, її родичі часто починають зазнавати нестатків, особливо якщо зниклий безвісти був годувальником сім'ї. У вкрай бідному районі Непалу, що має назву Бардія, під час повстанської боротьби, яка тривала десять років, чоловіків регулярно силоміць забирали з дому серед ночі. У багатьох випадках дружини благали забрати замість чоловіків їх самих, щоб було кому подбати про дітей.

Родичі зниклих безвісти осіб часто витрачають великі кошти на пошуки. Буває так, що вони продають землю, худобу або іншу власність, щоб оплатити пошуки, беруть гроші в борг або йдуть з роботи,

щоб мати можливість їздити на великі відстані в пошуках рідних.

Так, мати зниклого безвісти трудового мігранта з Сенегалу розповідає: «Я сплатила великі гроші марабутам (святим людям), але поки безрезультатно. Вони наказали мені приносити в жертву баранів, кіз і птахів. Я завжди виконувала все, що вони говорили, і за ці обряди довелося багато заплатити. Іноді я відчуваю, що поведжусь наївно, виконуючи все це, але нічого з собою не можу вдіяти».

Органи влади рідко вважають, що поняття «особа, яка зникла безвісти» має юридичний статус. Відсут-

ність визнаного статусу негативно позначається на можливості родичів отримати право на власність, спадщину, опіку дітей, вступити в повторний шлюб. Родичі осіб, зниклих безвісти, рідко користуються такими самими правами, що й родичі осіб, офіційно визнаних померлими. У них може не бути доступу до банківських рахунків або заощаджень. Крім того, якщо у зниклої безвісти особи були несплачені борги, зазвичай вони переходять родичам.

Якщо родичі не знають про свої юридичні права, малоймовірно, що вони будуть ними користуватися. Часто органи влади не мають жодного уявлення про труднощі, яких зазнають родичі зниклих безвісти осіб. В інших випадках органи влади можуть знати про правові норми, але не про їхнє застосування. І навіть коли органи влади вживають заходів для внесення до законодавства змін, що відповідають потребам родичів зниклих безвісти, процес може бути довготривалим, а тим часом матеріальні втрати сімей все збільшуються. Крім того, бюрократичні перепони або корупція можуть поглибити правові та адміністративні проблеми родичів зниклих безвісти.

Оголошення зниклої безвісти особи померлою часто дозволяє родичам домогтися надання цій особі чітко визначеного правового статусу і, таким чином, отримати право на допомогу або інші соціальні виплати, аби впоратися з матеріальними нестатками. Проте багато родичів відмовляються від такого варіанту, якщо немає вагомих доказів смерті зниклого безвісти, оскільки вони вважають, що це означає відмовитися від рідної людини. Ось слова однієї жінки з Лівану: «Я не могла користуватися банківським рахунком чоловіка, бо для цього потрібне було свідоцтво про смерть. Оскільки я не була впевнена, що він помер, я навіть не намагалася отримати цей документ. Я не збиралася ховати чоловіка, тільки щоб отримати доступ до його банківського рахунка».

ПРАВОСУДДЯ ТА ПУБЛІЧНЕ ВИЗНАННЯ

Родичі зниклих безвісти можуть відчувати потребу в тому, щоб винні у зникненні їхніх близьких були притягнуті до відповідальності.

«Має здійснитися правосуддя. Якщо цього не станеться, в наших серцях, як і раніше, залишиться рана», — каже чоловік, батько якого зник безвісти під час конфлікту в Східному Тиморі. Мешканець Катманду (Непал), дружина якого зникла безвісти, має

दहवा चौक प्रतिशाला

- प्रतिशाला विमोचन समर्थन समिति -

- श्री जयन्त मेडल - रु. २०००/-, श्री कृष्ण यादव - रु. ५०००/-, श्री नारायण यादव - रु. ५०००/-, श्री विश्वाम यादव - रु. २०००/-, श्री नारायण यादव - रु. ५०००/-,
- श्री विमल यादव - रु. २०००/-, श्री प्रमोद यादव - रु. ५०००/-, श्री विमल यादव - रु. ५०००/-, TRIST NEPAL MEDAL - रु. २०००/-,
- श्री प्रमोद यादव - रु. २०००/-, श्री प्रमोद यादव - रु. ५०००/-, श्री प्रमोद यादव - रु. ५०००/-, श्री प्रमोद यादव - रु. ५०००/-, श्री प्रमोद यादव - रु. ५०००/-

ICRC

такі самі почуття: «Ті, хто забрав мою дружину, досі живі. Якщо хочете, можу назвати вам їхні імена, — каже він. — Ці злочинці забрали мою дружину о дев'ятій годині вечора, запевняючи мене, що приведуть її назад о шостій годині ранку наступного дня. Минуло шість років, але вони так і не привели її назад. Ці злочинці гуляють на свободі. Ми вимагаємо, щоб їх покарали».

В районі Банке на південному заході Непалу групи підтримки родичів осіб, зниклих безвісти, побудували в пам'ять про зниклих безвісти пратічхалаю — місце відпочинку для подорожуючих. Такі меморіали є місцем, де записані імена зниклих безвісти, а також де місцеві жителі можуть сховатися від дощу чи сонця або освіжитися. «Це місце для всіх місцевих жителів, — розповідає член сім'ї одного зі зниклих безвісти. — Тут люди можуть вгамувати спрагу, і, можливо, вони згадають ім'я зниклого безвісти». Пратічхалаю споруджується в пам'ять про зниклих безвісти осіб і є визнанням втрати, яку зазнали їхні рідні.

ПАМ'ЯТЬ ПРО ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТІ ОСІБ І РИТУАЛИ

Судове провадження або механізми правосуддя перехідного періоду можуть допомогти родичам зниклих безвісти осіб перейти на новий життєвий етап. Крім правосуддя органи влади та місцева спільнота мають надати родичам можливість гідно вшанувати пам'ять про зниклу безвісти людину. Родичам необхідно надати можливість провести пам'ятні церемонії або символічні обряди, зокрема похоронні обряди, а також отримати офіційні співчуття. У церемонії пам'яті зниклих безвісти, що проходила в селі Камама (Уганда), взяли участь понад 500 місцевих жителів. Вони прийшли заслухати імена зниклих безвісти членів їхньої громади, що зачитували на церемонії. Сесілія, троє синів якої були викрадені Армією опору Господа в 1996 р., пояснює, що церемонія проводилася «не тільки щоб згадати про тих, хто зник безвісти, а й щоб помолитися про їхнє повернення. Я сподіваюся, що хоча б один з них повернеться. Ми сподіваємося, що молитва принесе нам якусь розраду».

У різних культурах існують різні обряди або релігійні переконання, які необхідно враховувати. Деякі спільноти виступають проти ексгумації та повторного поховання, оскільки вважається, що це турбує душі покійних. Син зниклого безвісти етнічного узбека, який проживає в Киргизстані, каже: «Отримання його тіла не має для нас значення — ми не хочемо турбувати його душу. Ми віримо, що ексгумація тіла — це неправильно». Інші віддають перевагу перепохованню, вважаючи, що для набуття спокою померлі мають бути поховані в певному місці.

ДІЯЛЬНІСТЬ МКЧХ

Основна відповідальність за запобігання зникненням безвісти та надання необхідної допомоги родичам осіб, зниклих безвісти, лежить на органах державної влади. Однак МКЧХ також відіграє важливу роль: він підтримує контакт з органами влади, привертає увагу до питань, пов'язаних зі зниклими безвісти особами, надає рекомендації та зміцнює місцевий потенціал шляхом проведення навчання та підготовки. МКЧХ може надавати підтримку родичам зниклих безвісти осіб безпосередньо або сприяти діалогу між органами влади та асоціаціями сімей. Коли органи влади неспроможні вжити жодних дій, МКЧХ може мобілізувати інші структури та ключові організації, а також тимчасово заміщати їх, якщо такі відсутні. МКЧХ полегшує тяжке становище осіб, зниклих безвісти, та їхніх родичів, працюючи за п'ятьма напрямками:

1. робота щодо запобігання зникненням безвісти — наприклад, підготовка держав до дій на випадок лих і катастроф, що може допомогти знизити кількість зникнень безвісти;

2. захист осіб, які постраждали від конфлікту та які стикаються з ризиком зникнення безвісти;
3. допомога державам у створенні структур і розробці заходів щодо з'ясування долі та місцезнаходження осіб, зниклих безвісти;
4. робота з останками та надання судово-медичної підтримки;
5. надання родичам осіб, зниклих безвісти, численних видів допомоги, якої вони потребують.

У цій роботі МКЧХ спирається на свій досвід і знання в області надання захисту населенню, судової медицини, охорони психічного здоров'я, психосоціальної підтримки, економічної безпеки та права. Під час надання допомоги МКЧХ враховує такі фактори, як обставини, за яких людина зникла безвісти, масштаб проблеми, період часу, що пройшов з моменту зникнення безвісти, та різносторонність допомоги, необхідність якої зазначили люди, що страждають від втрати близької людини.

ОСОБИ, ЗНИКЛІ БЕЗВІСТИ, ТА ЇХНІ РОДИЧІ: ДОСВІД І ЗНАННЯ МКЧХ

ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ

- Рекомендація комбатантам використовувати розпізнавальні медальйони
- Заклики до розвитку внутрішньодержавного права
- Розробка професійних стандартів
- Популяризація модельного закону МКЧХ про осіб, які зникли безвісти
- Застосування стратегії Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця «Відновлення сімейних зв'язків»
- Робота з підвищення рівня готовності до лих і катастроф

НАДАННЯ ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЮ

- Надання послуг з відновлення сімейних зв'язків (послання Червоного Хреста, телефонні дзвінки, заявки на розшук)
- Відвідування осіб, які утримуються під вартою, та їх реєстрація
- Фіксування порушень міжнародного гуманітарного права
- Нагадування органам влади про їхні зобов'язання

МЕХАНІЗМИ

- Привернення уваги держав до необхідності створення механізмів для з'ясування долі та місцезнаходження осіб, які зникли безвісти
- Сприяння створенню таких механізмів
- Надання предметних консультацій
- Зайняття активної позиції

ОСТАНКИ

- Оцінювання місцевих можливостей у судово-медичному плані та рекомендації щодо роботи з останками
- Надання оперативної підтримки місцевим службам
- Навчання працівників місцевих служб і зміцнення їхнього потенціалу
- Заміщення функцій місцевих служб у разі потреби
- Підтримка під час збирання даних та їх обробки
- Розробка інструментарію і керівних принципів

ПІДТРИМКА РОДИЧІВ

- Комплексне оцінювання потреб родичів
- Привернення уваги до їхнього тяжкого становища
- Виявлення мереж підтримки родичів осіб, які зникли безвісти, та їхнє зміцнення
- Розробка і впровадження комплексних програм допомоги
- Підтримання пам'ятних заходів

На тому чи іншому етапі конфлікту або в конкретній ситуації буває важко вирішити, який метод надання допомоги є найефективнішим. МКЧХ дотримується гнучкого підходу і часом використовує декілька методів одночасно. Чим активнішою є залученість МКЧХ до вирішення питань, пов'язаних зі зниклими безвісти особами, під час конфлікту, тим більший ступінь довіри до нього в постконфліктний період, коли умови, зазвичай, стають сприятливішими для пошуків осіб, які зникли безвісти, та підтримки їхніх родичів.

ЗАПИТ НА РОЗШУК

За запитом родичів осіб, які зникли безвісти, МКЧХ збирає інформацію про осіб, які зникли безвісти унаслідок конфлікту, стихійного лиха, міграції або будь-якої іншої гуманітарної кризи. Це робиться для того, щоб відновити контакт між членами сімей і возз'єднати їх завжди та всюди, де це можливо.

Пошук може передбачати відвідування таборів для біженців, місць утримання під вартою, лікарень, моргів і кладовищ. Часто це означає звернення до органів влади з проханням з'ясувати долю зниклої безвісти особи та встановити її місцезнаходження. МКЧХ також складає та веде списки найуразливіших осіб, як-то діти, розлучені з рідними. Іноді він видає офіційні документи особам, які не мають посвідчення особи, зокрема біженцям або шукачам притулку, щоб вони мали можливість евакуюватися, повернутися додому або возз'єднатися з рідними в третій країні.

Дуже важливо отримати інформацію про зниклих безвісти осіб безпосередньо від їхніх родичів якомога швидше, навіть якщо МКЧХ не зможе відразу ж вжити заходів. Через роки, коли ситуація стабілізується, цією інформацією можна буде скористатися, щоб повідомити родичам про долю зниклих безвісти. Навіть через десятиліття після закінчення конфлікту МКЧХ може відповісти на запити на розшук, використовуючи дані, що зберігаються в архіві штаб-квартири організації в Женеві: наприклад, у випадках пошуку полонених і осіб, зниклих безвісти під час Другої світової війни.

ЗАЛИШИТИСЯ САМОМУ В 14 РОКІВ

Голод змусив чоловіка з дружиною залишити сина Педро на піклування бабусі з дідусем. Самі ж батьки хлопчика вирушили на пошуки їжі. Однак вони потрапили в полон, а потім батька Педро вбили в перестрілці. Христина втекла до Мексики та повернулася до Гватемали тільки через 11 років, до того ж оселилася в іншому регіоні. Дідусь Педро загинув під час збройних зіткнень, а бабуса померла від недоїдання. Так у 14 років він залишився зовсім один. У 2010 році Христина звернулася до асоціації Dónde

Están las Niñas y los Niños (ADEN) з проханням допомогти їй розшукати сина. МКЧХ допоміг асоціації ADEN в пошуках, і в січні 2013 року Педро знайшли. Коли він возз'єднався з матір'ю, хлопчик сказав: «Таке відчуття, ніби я помер і народився знову». МКЧХ допоміг місцевим організаціям, зокрема ADEN, знайти понад 600 осіб із 45 000 — імовірно, стільки людей загалом зникли безвісти в Гватемалі під час насильства, що тривало десятиліттями.

ВІДНОВЛЕННЯ СІМЕЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Мережа сімейних зв'язків, діяльність якої керується МКЧХ спільно з національними товариствами Червоного Хреста і Червоного Півмісяця по всьому світу, призначена не лише для возз'єднання рідних. Її метою є запобігання зникненню безвісти, підтримання зв'язків між людьми та надання допомоги тим, хто втратив зв'язок із близькими. Члени цієї всесвітньої мережі працюють разом, незважаючи на кордони та конфлікти, щоб забезпечити глобальне дотримання цих принципів і методів.

Наша стратегія на 2018 і наступні роки ставить в центр нашої діяльності людей і забезпечує доступність, актуальність та ефективність наших послуг для всіх, хто їх потребує. У рамках цієї стратегії ми переводимо наші послуги у цифровий формат, піклуючись зокрема про захист даних людей; забезпечуємо доступ до інтернету, не забуваючи і про тих, хто не має доступу до комп'ютера; а також налагоджуємо партнерські відносини, завжди пам'ятаючи про унікальність нашої глобальної мережі.

ВЕДЕННЯ ДОКУМЕНТАЦІЇ

З метою запобігання зникненню безвісти Мережа сімейних зв'язків також співпрацює з медичними працівниками під час надзвичайних ситуацій, щоб забезпечити ведення ними списків всіх пацієнтів, що потрапили до лікарні, переведених до інших установ, виписаних або померлих. Це дозволяє регулярно інформувати родичів таких осіб про їхню долю та місцезнаходження, зменшуючи ймовірність зникнення безвісти.

Для відновлення або підтримання контакту між членами сім'ї МКЧХ використовує низку різних методів і засобів. Безкоштовний телефонний або відеозв'язок є найоперативнішим і очевидним рі-

шенням. Послання Червоного Хреста — це листи без конверта, що дозволяють родичам обмінюватися новинами у випадках, коли немає можливості зателефонувати. До цих листів можна додавати фото та офіційні документи. Саламати (Salamats) — це короткі повідомлення, які можуть передаватися усно або телефоном. Під час надзвичайних ситуацій або ситуацій, у яких існують проблеми з безпекою, родичі можуть використовувати готові бланки повідомлень «Чекаємо новин» і «Я живий і здоровий/я живий». Вони короткі, їх легко заповнити та викласти на сайті «Сімейні зв'язки» (<https://familylinks.icrc.org>) або розмістити в місцевих чи національних ЗМІ.

ПУБЛІКАЦІЯ ІМЕН І ФОТО

Якщо людина не знає контактної інформації про родича або пошук її виявляється безрезультатним, МКЧХ може опублікувати списки імен зниклих осіб або фотографії членів сім'ї, які шукають їх, на сайті «Сімейні зв'язки». Якщо хтось втратив сім'ю під час переселення, їхні фотографії також можуть бути опубліковані на плакатах та сайті онлайн-пошуку за фотографією Trace the Face (<https://familylinks.icrc.org/europe/en/Pages/home.aspx>) з надією, що їх упізнають. У 2017 році завдяки цьому сайту було знайдено 40 людей.

Мета публікації імен та фото полягає не тільки в розширенні пошуку, але також нагадує владі та збройним угрупованням про їхнє передбачене міжнародним гуманітарним правом зобов'язання надавати інформацію про долю та місцезнаходження зниклих осіб. З часом ці списки можуть стати меморіалом, слугувати суспільним визнанням страждань та втрат сімей.

РАДІО В СОМАЛІ

Конфлікт у Сомалі, що тривав 20 років, призвів до того, що десятки тисяч сімей були розлученими та щонайменше 12 тис. осіб, як і раніше, вважаються зниклими безвісти. МКЧХ об'єднав зусилля з «Бі-бі-сі», щоб спробувати знайти цих людей за допомогою радіотрансляцій. Сомалійський Червоний Півмісяць і МКЧХ разом дізнаються імена зниклих безвісти. МКЧХ щомісяця оновлює списки на сайті «Сімейні зв'язки», а «Бі-бі-сі» п'ять разів на тиждень зачитує їх в ефірі своєї сомалійської служби. Хаши, який проживає в Могадишо, регулярно слухає цю передачу, сподіваючись отримати звістки про братів, яких не бачив із початку бойових дій. «Я щодня слухаю радіоприймач, — говорить він. — Я його спеціально купив».

РОЗУМІННЯ ПОТРЕБ РОДИЧІВ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ, ТА РЕАГУВАННЯ НА НИХ

Втрата або зникнення близької людини — завжди трагедія, але люди реагують на неї по-різному. Часто соціальне й культурне середовище, до якого належить сім'я, визначає те, яким чином людина справляється з такою ситуацією. Перш ніж приступити до надання допомоги, МКЧХ проводить оцінювання конкретних потреб сімей, щоб зрозуміти, які у них труднощі, сподівання, ресурси та засоби подолання ситуації. Протягом оцінювання також з'ясовуються можливості урядових і неурядових установ у плані надання допомоги цим людям.

Після проведення оцінювання МКЧХ зазвичай повідомляє його підсумки безпосередньо органам влади. Потім, коли це дозволяють обставини, МКЧХ мобілізує інші структури та публікує доповіді для широкого загалу з тим, щоб підвищити рівень його обізнаності про проблему. В одній з недавніх доповідей щодо Лівану (доповідь була присвячена підсумкам оцінювання потреб родичів тисяч осіб, зниклих безвісти під час конфліктів, що роздирали країну з 1975 р.) було відзначено, що «для досягнення результату необхідно вжити узгоджених і послідовних заходів».

На етапах розробки, планування та здійснення заходів МКЧХ залучає асоціації сімей, національні товариства Червоного Хреста або Червоного Півмісяця, а також інших осіб і організації, вра-

ховуючи водночас місцеві соціальні та культурні особливості та надаючи потерпілим можливість сформулювати свої потреби.

ДОВГОСТРОКОВА ПІДТРИМКА

Зникнення безвісти має багато аспектів, і вони потребують вжиття масштабних і комплексних заходів. Один з нових проектів, розроблених МКЧХ, під назвою «Супровід» зміцнює механізми довгострокової підтримки родичів осіб, зниклих безвісти, шляхом створення мереж контактів, до яких входять самі ці люди, а також місцеві представники та організації. До тих, хто надає допомогу в межах цього проекту, не висувається жодних особливих професійних вимог, але МКЧХ навчає їх основного правила ведення цієї роботи: це можуть бути волонтери національного товариства Червоного Хреста або Червоного Півмісяця або навіть самі родичі зниклих безвісти осіб.

Проект «Супровід» містить декілька напрямків діяльності — від обговорення пережитого до надання конкретної інформації з правових, адміністративних та інших питань. У зустрічах сімей осіб, зниклих безвісти, можуть брати участь фахівці з судової медицини, права, економіки, психології, які консультують родичів зниклих безвісти із питань, що належать до їхньої компетенції. МКЧХ також може підтримувати безпосередньо родичів осіб, зниклих безвісти, надаючи їм соціально-економічну допомогу, консультуючи їх із питань отримання допомоги або домовляючись із місцевими установами про включення цих людей до числа осіб, які отримують допомогу від цих установ. Нерідко ці домовленості передбачають надання медичної допомоги — наприклад, в Азербайджані МКЧХ організував надання родичам осіб, зниклих безвісти, безкоштовної медичної допомоги в лікарні Товариства Червоного Півмісяця Ісламської Республіки Іран.

Головна мета проекту — допомогти людям знову інтегруватися в суспільство і знайти емоційний спокій. Участь у цій програмі родичів осіб, які зникли безвісти, дозволяє їм повернутися до нормального життя.

Rodrigo Abd/CRC

ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБИ В ІНФОРМАЦІЇ ПРО ДОЛЮ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ОСІБ

МКЧХ підтримує низку заходів, які мають метою допомогти родичам осіб, зниклих безвісти, якомога більше дізнатися про їхню долю та місцезнаходження, зокрема:

- збирання відповідної інформації шляхом обміну даними між сторонами, в процесі якого сторони повинні домовитися, якою інформацією вони будуть обмінюватися і яким чином це буде здійснюватися, а також за необхідності призначити нейтрального посередника;
- заснування в кожній країні державних механізмів, органів і процедур для з'ясування долі зниклих безвісти осіб (як, наприклад, Колумбійська комісія з пошуку осіб, які зникли безвісти);
- рекомендація механізмам правосуддя перехідного періоду, як-то комісії зі встановлення істини та примирення, включати в свою роботу заходи щодо з'ясування долі та встановлення місцезнаходження осіб, зниклих безвісти;

У період з 1986 р. до 2006 р. у північній частині Уганди було викрадено близько 75 тис. осіб. За оцінками МКЧХ понад 10 тис. із них можуть досі вважатися зниклими безвісти. У 2012 р. МКЧХ провів оцінювання потреб родичів зниклих безвісти осіб і виявив, що вони все ще відчувають душевне потрясіння, що зменшилася продуктивність їхньої праці (через велику кількість викрадених дітей), а місцеві жителі не сприймають цих людей, оскільки підозрюють їх у зв'язках із повстанцями. У партнерстві з місцевою НУО МКЧХ провів у підокрузі країни Палабек Джем і Падібе Уест чотиримісячний комплексний проект, покликаний допомогти більш ніж 200 сім'ям виявити їхні психологічні та іншого роду труднощі, впоратися з болісним почуттям невизначеності та домогтися розуміння з боку оточення. Волонтери, які пройшли навчання на місцевому рівні, очолили групи підтримки, на зборах яких сім'ї могли поділитися своїм горем і разом знайти способи впоратися з ним.

Судмедексперти можуть відігравати вирішальну роль у допомозі сім'ям в їх пошуках після катастроф та збройних конфліктів. Вони володіють необхідними інструментами та досвідом для надання консультацій органам, відповідальним за пошук, вилучення, ідентифікацію людських останків та належне поводження з ними. Проте судово-медичні експертизи вимагають людських та матеріальних ресурсів, які не завжди є доступними. Сам МКЧХ може надавати послуги судмедекспертизи під час надзвичайних ситуацій, а також допомагати нарощувати місцевий потенціал в довгостроковій перспективі завдяки безпосередній підготовці кадрів.

- направлення безпосередньо органам влади або сторонам конфлікту усних або письмових подань, що стосуються конкретних випадків зникнення безвісти (в межах двостороннього діалогу);
- звернення до міжнародних трибуналів або державних архівів із проханням отримати доступ до даних, які можуть допомогти з'ясувати долю зниклих безвісти осіб.

Згідно з основними принципами МКЧХ особисті дані не мають використовуватися, розголошуватися або передаватися в цілях, окрім тих, для яких їх було зібрано, без згоди особи, якої вони стосуються. Це дозволяє вести діяльність виключно на гуманітарній основі: допомагати родичам осіб, зниклих безвісти, з'ясувати долю

та встановлювати місцезнаходження осіб, зниклих безвісти. Важливо відзначити, що ця робота відрізняється від судового провадження, яке ведеться після встановлення місцезнаходження зниклих безвісти осіб і покликане притягнути до кримінальної відповідальності винних у зникненні безвісти.

Вкрай важливо інформувати родичів зниклих безвісти про роботу, яка ведеться в їхніх інтересах. МКЧХ може встановлювати та підтримувати контакт з органами влади, наголошуючи на важливості інформування родичів, і навіть служити каналом обміну інформацією між різними сторонами за умови, що під час цього обміну дотримується конфіденційний підхід, який застосовує МКЧХ.

НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДОПОМОГИ

МОДЕЛЬНИЙ ЗАКОН

МКЧХ запропонував модельний закон, спрямований на те, щоб допомогти державам розробити послідовну державну політику вирішення проблеми зникнення безвісти під час збройних конфліктів, ситуацій насильства всередині країни та інших обставин, а також запобігання зникненням безвісти та надання допомоги родичам зниклих безвісти осіб.

Наприклад, модельний закон рекомендує, щоб родичі зниклих безвісти осіб мали можливість повідомити органам влади про зникнення безвісти, але щоб водночас не висувалося обов'язкової вимоги оголосити цих осіб померлими. Це дозволить родичам отримувати соціальні та фінансові виплати. Крім

того, зниклі безвісти особи набувають чітко сформульованого правового статусу, що свідчить про невідомість щодо їхньої долі, яка збережеться доти, доки її не буде з'ясовано або вони не повернуться додому. Законом передбачено призначення представника, уповноваженого представляти інтереси зниклої безвісти особи та забезпечувати нагальні потреби утриманців, а також зобов'язання органів влади здійснювати належний пошук померлих, а після знаходження тіла — повертати його разом із будь-якими особистими речами покійного родичам. Якщо повернути останки неможливо, органи влади повинні забезпечити належні похорони у знак поваги до пам'яті покійного і його родичів.

ДОСЛІДЖЕННЯ З ВИЯВЛЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ДЕРЖАВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА НОРМАМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Спираючись на свій практичний досвід і результати досліджень, проведених у Сербії та Чорногорії в 2003 р., МКЧХ вивчив становище родичів осіб, зниклих безвісти, в Кот-д'Івуарі та Таджикистані. Він порівняв чинні правові норми та практику з нормами міжнародного права і вивчив потребу родичів у консультаціях із таких питань, як майнові права або сімейне право. За підсумками дослідження, завершеного в 2013 р., органам влади Кот-д'Івуару і Таджикистану було рекомендовано привести законодавство своїх країн у відповідність до міжнародних стандартів.

ПРОГРАМА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДТРИМКИ НА ПІВДНІ КИРГИЗСТАНУ

Унаслідок насильства, що спалахнуло на півдні Киргизстану в червні 2010 р., багато сімей втратили дохід, у деяких випадках — через втрату головного годувальника. Крім надання безпосередньої допомоги (роздачі дров, зимового взуття і одягу), МКЧХ розпочав мікроекономічні проекти, покликані допомогти цивільним особам, зокрема родичам зниклих безвісти осіб, знову знайти джерела коштів для існування. Грошові субсидії дозволили людям вибирати та купувати продукти у знайомих їм торговців на місцевих ринках. Одержувачі допомоги також пройшли дводенне навчання основам малого підприємництва.

З огляду на те, що договори в галузі міжнародного гуманітарного права (МГП) і міжнародного права прав людини (МППЛ) нині ратифіковані більшістю держав, МКЧХ працює з місцевими експертами з питання вивчення відповідності законодавства їхніх країн нормам МГП і МППЛ. Ця робота може призвести до формулювання рекомендації внести зміни до державного законодавства, зокрема з питань осіб, зниклих безвісти, та прав їхніх родичів, таким чином, щоб законодавство відповідало юридично обов'язковим нормам міжнародного права.

ПРОГАЛИНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ

У разі надходження відповідного звернення МКЧХ проводить аналіз правових лакун, у процесі якого він вивчає норми та положення місцевого законодавства і порівнює їх із практикою, спираючись на інформацію, отриману на місцевому рівні. Так, у 2010-2011 рр. в Киргизстані МКЧХ вивчив правові положення про захист родичів осіб, зниклих безвісти. Потім він опитав родичів на предмет того, чи відомо їм про їхні права та належні їм пільги та чи користуються вони ними. Записавши відповіді та порівнявши їх, МКЧХ зміг обговорити невідповідності або прогалини, що є в національному законодавстві, з органами влади.

МКЧХ також закликає регіональні та міжнародні організації прийняти правові норми, що захищають осіб, які зникли безвісти, та їхніх родичів. Одним із найважливіших досягнень в цій області стало прийняття Міжпарламентською Асамблеєю держав-учасниць СНД у 2008 році модельного закону «Про осіб, які зникли безвісти».

Нарешті, в межах діяльності з надання допомоги родичам зниклих безвісти осіб МКЧХ організовує консультації з правових та адміністративних питань, на яких родичі зниклих безвісти можуть обговорити свої проблеми з юристами. За необхідності працівники МКЧХ можуть надати допомогу родичам зниклих безвісти у вирішенні складних адміністративних питань.

НАДАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

МКЧХ передбачає низку заходів щодо поліпшення матеріального становища родичів осіб, зниклих безвісти. Враховуються такі чинники, як склад сім'ї, її матеріальне становище та період часу, що пройшов із моменту зникнення безвісти одного з її членів, і кожний випадок потребує своїх заходів. Не всі мають однакові можливості заробити собі на життя. Іноді йдеться про літніх батьків, що втратили сина, який доглядав за ними, або ж про молоду дружину, яка зараз ростить дітей одна і нагально потребує підтримки чоловіка, а він зник безвісти.

Програми матеріальної допомоги, що здійснюються МКЧХ, передбачають надання грошових коштів або товарів на одноразовій основі, цільову допомогу (наприклад, допомогу з ремонтом житла) і програми виділення коштів під конкретні проекти. Ще один вид допомоги — мікроекономічні проекти, додаткова перевага яких полягає в тому, що одержувачі допомоги можуть самі обрати бізнес-проект, що підвищує їхню зацікавленість у ньому,

у тому числі і на довгостроковій основі. МКЧХ також закликає місцеві урядові та неурядові організації допомагати людям забезпечувати власні потреби, зокрема шляхом підтримки діяльності, що приносить дохід, наприклад торгівлі, ремесел, землеробства і тваринництва.

Якщо сім'ї не можуть знайти роботу або відкрити власну підприємницьку справу, МКЧХ може виділити їм кошти для покупки предметів першої необхідності, як-то зимовий одяг і ліки. Хоча цей крок не допомагає сім'ям забезпечити себе доходом у довгостроковому плані, він потрібен як тимчасовий захід допомоги сім'ям, які відчувають сильне емоційне потрясіння, або сім'ям, де є літні люди чи особи з інвалідністю. У випадках, коли потрібні такі тимчасові форми допомоги, МКЧХ просить органи влади внести ці сім'ї до програми соціальної підтримки або просить організації з мікрокредитування виділити цим сім'ям кредити на пільгових умовах. Коли сім'ї не можуть забезпечувати себе через психологічні труднощі або проблеми зі здоров'ям, їм має надаватися необхідна психологічна або медична допомога силами відповідних служб. Однак досвід МКЧХ також показує, що активна діяльність може допомогти родичам зниклих безвісти осіб у психологічному і соціальному плані.

МКЧХ надає підтримку перуанським асоціаціям родичів осіб, які зникли безвісти (під час кровопролитних подій у Перу в 1980-2000 рр. жертвами зникнень безвісти стали понад 15 тис. осіб).

Серед зниклих безвісти був і Феліпе Флорес. Одного разу в 1984 році він вийшов на прогулянку, і його забрав патруль. З тих пір його дружина Лідія так і шукає його. Коли чоловік зник безвісти, вона виїхала зі свого рідного міста Аякучо разом із п'ятьма маленькими дітьми та вирушила до Ліми, де стала обходити в'язниці. Вона зустріла людей, які потрапили в аналогічну ситуацію, і деякі з них розповіли їй про яри та інші місця, завалені тілами.

Одного разу вночі їй наснився чоловік: уві сні він розповів, де шукати його тіло. Наступного дня вона поїхала на околицю міста і побачила жахливе видовище: собаки пожирали людські останки. Вона впізнала штани свого чоловіка і підбрала череп, хоча доказів, що це череп чоловіка, вона так і не отримала. Лідія Флорес вив'язала ім'я чоловіка на «шарфі надії» — так називався проект, покликаний об'єднати матерів, дружин і дочок зниклих безвісти людей по всій країні. Коли цей шарф було дов'язано — це сталося в 2010 році, — його довжина становила майже кілометр.

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ ПРО ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТІ, РОЗУМІННЯ СКРУТНОГО СТАНОВИЩА ЇХНІХ РОДИЧІВ І РОБОТА АСОЦІАЦІЙ РОДИЧІВ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТІ

МКЧХ активно привертає увагу громадськості до проблеми осіб, зниклих безвісти, та становища їхніх родичів. Так, в Уганді МКЧХ у співпраці з місцевими жителями допоміг родичам зниклих безвісти осіб організувати захід, присвячений пам'яті зниклих безвісти. У Гватемалі у 2013 р. МКЧХ організував фотовиставку для широкого загалу. Щоб вшанувати пам'ять зниклих безвісти осіб і привернути увагу до скрутного становища їхніх рідних. Кожного року 30 серпня Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця разом з асоціаціями сімей та місцевими організаціями відзначає Міжнародний день зниклих безвісти. Цього дня в делегаціях МКЧХ по всьому світу виголошуються промови, проводяться фотовиставки, видаються книги, пропонуються до показу відеоматеріали та ведуться трансляції заходів у випусках теленовин, присвячених цій темі.

Хоча МКЧХ зберігає нейтральність, часом він встановлює партнерські відносини з мережами підтримки родичів зниклих безвісти осіб і більшими асоціаціями, які надають допомогу таким людям. Ці структури виконують низку важливих завдань і проводять програми, що дозволяють постраждалим підтримувати один одного і покликані надати цим людям соціальну, матеріальну та психологічну допомогу. Вони привертають увагу громадськості до становища цих сімей, наголошуючи, що вони є не просто постраждалими, а й людьми, які займають активну позицію, а також стежать за тим, щоб органи влади не нехтували своїми правовими зобов'язаннями щодо осіб, зниклих безвісти, та їхніх рідних.

ДОПОМОГА ЛЮДЬМ У ПОДОЛАННІ ГОРЯ

МКЧХ надає родичам осіб, які зникли безвісти, декілька видів психологічної та психосоціальної допомоги, які мають метою допомогти людям впоратися з втратою та навчитися жити з нею. Загалом в основі підходу МКЧХ лежить встановлення зв'язку між психологічними реакціями (як-то емоції та поведінка) і контактами в соціумі (стосунками між людьми та інтеграцією в місцевий соціум).

РОБОТА ВОЛОНТЕРІВ

Групи підтримки або навіть відвідування вдома під досвідченим керівництвом навчених на місцевому рівні волонтерів можуть створити для родичів осіб, зниклих безвісти, психологічний клімат, у якому вони будуть комфортно почуватися, обговорюючи свої труднощі. Групи підтримки та відвідування вдома дозволяють їм вирватися з емоційної ізоляції та зустрітися з іншими людьми, які пережили такі ж події. Сім'ї можуть обмінюватися практичною інформацією та рекомендаціями, знаходити способи вирішення нагальних проблем і розробляти колективні ідеї збере-

ження пам'яті зниклих безвісти. Місцевим громадам необхідно надати родичам зниклих безвісти контакти людей, які зможуть вислухати їх без зайвої цікавості та винесення оцінювальних суджень. Навчальні заходи, розважальні заходи та творчі заняття дозволяють родичам почати вести активніше життя та спілкуватися з великою кількістю людей. Вони можуть зав'язати нові контакти та підвищити свою самооцінку, сприяючи тим самим зниженню напруженості, що панує після конфлікту, і відновленню стабільності в суспільстві в цілому.

Хоча психологічна та психосоціальна підтримка може допомогти багатьом сім'ям впоратися з ситуацією, декому може знадобитися психіатрична допомога. МКЧХ навчає місцевих волонтерів, як знаходити відповідні місцеві служби, надавати інформацію про них, а також як допомагати родичам зниклих безвісти звертатися до цих служб.

ЗАПОБІГАННЯ ЗНИКНЕННЯМ БЕЗВІСТІ

МКЧХ має твердий намір запобігати зникненням безвісти та вживає для цього різних заходів.

- Законодавство: МКЧХ нагадує органам державної влади про їхні зобов'язання запобігати зникненням безвісти та захищати жертв такого явища, як того вимагає національне або міжнародне право. У 2006 р. Міжпарламентський Союз включив модельний закон МКЧХ щодо осіб, які зникли безвісти, до своєї публікації «Посібник для парламентаріїв». МКЧХ також закликає всі країни до підписання та ратифікації Конвенції Організації Об'єднаних Націй про захист всіх осіб від насильницьких зникнень.
- Національні довідкові бюро: в ситуаціях збройного конфлікту норми міжнародного гуманітарного права вимагають від держав заснування національних довідкових бюро у справах військовополонених. Держави мають надавати бюро детальну інформацію про полонених, зокрема їхні імена, дату народження та контактні дані. Ці бюро також повинні отримувати інформацію про переведення ув'язнених до інших установ, випадки їхнього звільнення, втечі та надходження ув'язнених до лікарень із тим, щоб максимально оперативного інформувати про це родичів полонених. З огляду на те, що в МКЧХ вже давно діє Центральне агентство

з розшуку, МКЧХ виконує роль нейтрального посередника під час обміну інформацією.

- Розпізнавальні медальйони: усі особи зі складу збройних сил повинні носити розпізнавальні медальйони, які дозволяють запобігти їхньому зникненню безвісти під час конфлікту. Ці медальйони можуть допомогти з'ясувати долю осіб, захоплених у полон, поранених або убитих у бою. МКЧХ сприяє та підтримує належне застосування розпізнавальних засобів особами зі складу збройних сил, організованих збройних груп та контингентів, які беруть участь в операціях ООН із підтримання та зміцнення миру.
- Готовність до стихійних лих і техногенних катастроф: стихійні лиха і техногенні катастрофи, як-то землетруси, повені та посухи, часто призводять до того, що люди розпорошуються по великій території. Буває, що інфраструктура зв'язку руйнується, і люди втрачають контакт із рідними. Місцева влада часто занадто завантажена для того, щоб забезпечувати належну роботу з останками та їхнє впізнання. Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця проводить спеціальне навчання для працівників, щоб вони могли надавати органам влади, гуманітарним організаціям і широкій громадськості консультації та підтримку, що спрямовані на запобігання роз'єднанню родичів, відновлення сімейних зв'язків і належну роботу з останками, що, у свою чергу, дозволить звести до мінімуму наслідки лиха або катастрофи.

Wilson's Creek National Battlefield

Цей розпізнавальний медальйон належав Дж. У. Лі, який служив у роті В 3-го піхотного Луїзіанського полку. Медальйон виготовлений зі сплющеної свинцевої мушкетної кулі, діаметром 69 мм. На зворотному боці зроблено напис: «1861 рік». Лі загубив медальйон під час битви під Пі-Рідж (Арканзас), коли його захопили в полон (1862 р.). Наступного року Лі вбили. Під час Громадянської війни в США жодна зі сторін не видавала своїм солдатам розпізнавальних медальйонів, і часто вони робили медальйони своїми руками, використовуючи для цього мушкетні кулі чи інші предмети, або ж купували їх. Солдати розраховували, що це дозволить упізнати їхні тіла після бою в разі, якщо вони загинуть. Часом солдати прикріплювали шматочки паперу, на яких були написані їхні імена та бойова частина, до внутрішньої сторони сорочок або мундирів.

Olav Saltbones/Norwegian Red Cross

ЗАХИСТ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ ПІДДАЮТЬСЯ РИЗИКУ ЗНИКНЕННЯ БЕЗВІСТИ

МКЧХ вживає таких заходів щодо захисту прав осіб, які постраждали від конфлікту, зокрема осіб, які піддаються ризику зникнення безвісти.

- **Захист населення:** під час збройних конфліктів та інших ситуацій насильства МКЧХ веде переговори з усіма сторонами, щоб отримати доступ до осіб, які постраждали від конфлікту. Команди МКЧХ проводять оцінювання потреб цих людей і збирають інформацію про будь-які події, що могли призвести до зникнення безвісти людей. На підставі цих відомостей МКЧХ у конфіденційному порядку надсилає всім сторонам конфлікту свої висновки та обговорює заходи, яких необхідно вжити органам влади або іншим структурам, щоб вирішити наявні проблеми та допомогти постраждалим.
- **Відвідування осіб, позбавлених волі:** діючи як нейтральний і неупереджений посередник на виключно гуманітарній основі, МКЧХ прагне відвідувати всіх осіб, позбавлених волі. Делегати МКЧХ відвідують приміщення та території

місць тримання під вартою і розмовляють вічна-віч з особами, що перебувають під вартою, щоб з'ясувати, чи забезпечується їхня безпека і фізична недоторканність. Реєструючи імена цих осіб і здійснюючи їх регулярні відвідування, МКЧХ може відстежувати умови їх утримання, звільнення, переведення до інших установ та у такий спосіб допомагає запобігти зникненню безвісти. МКЧХ також просить органи влади повідомити родичам осіб, які знаходяться під вартою або переводяться до інших установ, про цей факт і допомагає безпосередньо самим особам під вартою встановлювати та підтримувати контакт із рідними. Коли людина вмирає в місці позбавлення волі, органи влади повинні повідомити про факт смерті її родичам і повернути їм особисті речі померлого. Якщо зробити це не є можливим, ці обов'язки може взяти на себе МКЧХ.

ВИСНОВОК

«Я заздрю тій завершеності, яка є в похоронах», — пише лівійський і американський письменник Хішам Матар в статті, яку опубліковано у виданні «Нью-Йоркер» у 2013 р. Ця стаття присвячена батькові письменника, якого було викрадено і кинуто до в'язниці в 1990 році під час перебування при владі Муаммара Каддафі, — син досі так нічого й не знає про долю батька. «Коли я чую про те, як хтось в Іраку, Аргентині чи зараз у Лівії знаходить кістки зниклої безвісти близької людини в місці масового поховання, я мрію про визначеність. Мати можливість доторкнутися до кісток, поховати їх на свій розсуд, доторкнутися до землі на могилі та прочитати молитви».

По всьому світу, чи то в Колумбії, Грузії або Шрі-Ланці, родичі зниклих безвісти однаково відчують палке бажання та гостру потребу знайти розраду, нехай навіть якщо вона полягає в жменці землі на могилі. Багатьом із них повернутися до нормального життя заважають економічні, адміністративні, психологічні або психосоціальні проблеми.

Для того щоб можна було надати цим людям відповідну допомогу, необхідна постійна готовність місцевих жителів, місцевих структур та органів влади зробити це. Родичів зниклих безвісти осіб втішає, коли інші члени місцевих громад та суспільства в цілому розуміють їхню втрату та їхні труднощі.

МКЧХ виявляє потреби цих людей і вживає комплексних заходів із надання їм допомоги, здійснюючи для цього різнопланову діяльність, а також підтримуючи та мобілізуючи зусилля інших структур, передусім органів державної влади. Він робить все можливе для безпосередньої участі сімейних асоціацій, національних товариств Червоного Хреста або Червоного Півмісяця і будь-яких інших організацій, робота яких має відношення до допомоги родичам осіб, зниклих безвісти. МКЧХ також постійно привертає увагу до цієї проблеми: чим вищим є рівень її розуміння, тим коротші списки зниклих безвісти, тим менше безіменних могил і тим менше зруйнованих сімей.

ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) є неупередженою, нейтральною та незалежною організацією, цілі й завдання якої мають виключно гуманітарний характер і полягають у тому, щоб захищати життя і гідність людей, що постраждали через збройні конфлікти та інші ситуації насильства, і надавати їм допомогу.

Поширюючи та зміцнюючи гуманітарне право й універсальні гуманітарні принципи, МКЧХ докладає усіх зусиль для того, щоб запобігти стражданням людей. МКЧХ, заснований у 1863 р., стоїть біля витоків Женевських конвенцій та Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. МКЧХ керує діяльністю Руху щодо надання міжнародної гуманітарної допомоги в ситуаціях збройних конфліктів та інших ситуаціях насильства, а також координує її.

МКЧХ